

Παιχνίδια του μυαλού του Κώστα Καβανόζη

Λέξεις από φως και σκοτάδι

Από την Δίνα Πανταλέων

Κώστας Καβανόζης
Όλο το φως απ' τα φεγγάρια
εκδόσεις Πατάκη, σ. 123, € 10,50

Ένα πένθιμος βαρύς ίσκιος, αδιόρατος ωστόσο, επικρέμαται πάνω από τα εννέα διηγήματα του Κώστα Καβανόζη. Οι γαλήνιες εικόνας που αναθάλλουν μέσα από την εξαιρετική γραφή μοιάζουν να διαπερνούνται από τη δριμύτητα μιας ακάθεκτης συγκίνησης, της συγκίνησης του χαμένου χρόνου. Τα τοπία της μνήμης απλώνονται με ναχέλεια στις σελίδες, σαν αδήριτο κάλεσμα σε ένα κομμάτι ονείρου. Είναι τοπία φασματικά, μεταμορφωμένα σε ουτοπία μέσα από το ξεγέλασμα της ανάμνησης. Είναι επίσης απροσπέλαστα και μόνον οι λέξεις μπορούν, και πάλι παροδικά, να συνεργήσουν στην αυταπάτη της προσέγγισής τους. Τα πρόσωπα των ιστοριών κεραυνοβολούνται από αυτές τις ανέλπιστες αστραπές ενός χρόνου παλαιού και αδημονούν για το αδύνατο, σπαράζουν για μια όλως διόλου ανέφικτη επιστροφή. Η ωραιότητα που αντικρίζουν βρίσκεται πολύ μακριά τους, έχει νεκρωθεί στιγμή προς στιγμή από όλες εκείνες τις ημέρες που εξύφαναν αναπόδραστα τη νοσταλγία του τωρινού τους βλέμματος. Ο Καβανόζης αποδίδει με υποδειγματική λεπταίσθησία την εξορία από χρόνους ανεπανόληπτους, που τα πιο πολύτιμα θρύμματά τους διαφυλάττει η μνήμη εφεδρείες για τις ξιφομαχίες της με το παρόν. Η γλώσσα αναλαμβάνει να μεταφέρει το αβάσταχτο αίσθημα της απώλειας και ενός αγεωγράφτου νόστου, με λέξεις που συναρμολογούνται σε προτάσεις με τη λεπτότητα και την ανέρη κομψότητα της ποίησης. Η ποιητικότητα ενθαρρύνει την παρεξήτηση στην αφήγηση ενός αφόρητου ψυχικού φορτίου, που σπαράσσει τα πρόσωπα, τα οποία γίνονται βόρα όλων όσα έχουν ανέκκλητα χάσει και επιστρέφουν στο μυαλό μόνο για να ξαναθυμίσουν τον χαμό τους.

Εκπληκτικές είναι στη συλλογή οι αντιθέσεις της εικονοποιίας. Δεν υπάρχει καλύτερο παράδειγμα από το διήγημα «Πηγαίνελα», όπου αποκαλύπτεται μια μαγική ταφική εικόνα. Ενα σμήνος από παιδιά λικνίζεται πάνω σε ουράνιες κούνιες, συνεχίζοντας στα σύννεφα παιχνίδια που διακόπηκαν άωρα. Θαμβωτικές αντινομίες διατρέχουν και το εναρκτήριο κείμενο («Species horrenda»), όπου η αυτοχειρία του ήρωα προαναγγέλλεται από μια εδεμική σκηνογραφία, η οποία πρόβαλε ξαφνικά επέκεινα του μπαλκονιού του. Η λαμπρότητα του οράματος ήταν τόσο μαυλιστική, που ο Πέτρος του διηγήματος παραδόθηκε ευδαίμων στο κενό και στην ασφαλτοστρωμένη συντριβή, λαχταρώντας την κατάδυση στα παραδείσια νερά, που έβλεπε να κυματίζουν μπροστά του. Ήταν όμως στύγια ύδατα, τα οποία διέρρεαν έναν νεκρό τόπο της παιδικής ηλικίας και εκείνο τώρα τα ατένιζε από ένα ύψωμα φαντασιώδες. Τυφλωμένος από το ανοιξιάτικο φως, το οποίο πολιορκούσε σαν διάπυρη φενακή ανομολόγητα ερέβη του μυαλού, «αθεράπευτα εξημμένος απ' το βουβό θέλημα», ο Πέτρος, στην πιο κρίσιμη ώρα του, «αντίκριζε ένα απαράμιλλο θέαμα φρικώδους ομορφιάς, στην τερατώδη γοητεία του οποίου δεν θα μπορούσε παρά, αργά ή γρήγορα, να υποκύψει». Και όντως υπέκυψε. Βυθίστηκε εκστασιασμένος σε αυτή την αιφνίδια θάλασσα, την οποία δεν διέστασε στιγμή να εμπιστευτεί, μολονότι ήξερε πως οι εξαίσιοι ιριδισμοί στην αστραποβόλα επιφάνειά της δεν ήταν παρά «πολύχρωμα κουφάρια που ολοένα αναδύονταν από τα βάθη της». Ενδεχομένως ονειρώδης να υπήρξε η στιγμή του θανάτου και για τον ήρωα του επόμενου διηγήματος («Αρωμα λεμόνι»). Υδροφιλο και μυροφόρο το τέλος του, με την τελευταία ανάσα να την ευφραίνει το άρωμα λεμονιού του σαπουνιού με το οποίο είχε πλύνει το ήδη τελειωμένο σώμα του. Απολαυστική η υποβόσκουσα ειρωνεία για τις συζητήσεις που αποτολμά. Η καθαρτήρια ματαιοπονία του ήρωα φανερώνεται έκτυπη από τον αδόκητο θάνατό του, που έρχεται να λερώσει το αποκαθαρμένο του σώμα. Το άρωμα λεμόνι ξεψυχά μέσα στη δυσωδία της αποσύνθεσης, έχοντας προλάβει ωστόσο να χαρίσει στις αισθήσεις ένα φευγαλέο ηδονικό ρίγος. Ο συγγραφέας παρατηρεί με βλέμμα βιτριολικό τον ήρωά του να κάνει ντους και το νερό να γλιστρά από το σώμα του, κλέβοντάς του τον χρόνο που του απόμεινε.

Έργο του Ακη Πτερουβίδη

Στο σιφόνι η βρομιά συμπλέει με τις ύστατες στιγμές του και η τρύπα της μπανιέρας μεγεθύνεται σε μακάβρια χοάνη, η οποία παραμονεύει το «μικρό βρόμικο ρυάκι», τη σύντομη ζωή του. Και η χαρά της μικρής νίκης στο τέλος κάθε ημέρας, όταν ξεπλύνονταν από τους λεκέδες σχεδόν ενός ολόκληρου εικοσιτετράωρου, αποδεικνύεται αιφνής σκέτη τραγική ειρωνεία. Από αυτό το ολίγιστο κατόρθωμα αναρριγούσε το σώμα του ήρωα, πριν από την τελεσιδική ήττα του, όταν νόμιζε ότι τα προηγούμενα εικοσιτετράωρα είχαν κατατροπωθεί από «μιαν απαλή μυρωδιά λεμονιού και μιν αισθήση καθαριότητας, που μπορεί βέβαια να μη διαρκούσαν πολύ, καθώς σύντομα θα έδιναν τη θέση τους σε καινούργια εικοσιτετράωρα, ήταν ωστόσο ένας στιγμιαίος προσωπικός του θρίαμβος εναντίον της καθημερινής ροής των πραγμάτων».

Ένα δολερό παιχνίδι του μυαλού με τον θάνατο εκτυλίσσεται το διήγημα «Ενας!». Η γραφή υποδέεται εκπληκτικά τη συνειδησιακή ζάλη και ο αφηγητής βρίσκεται παγιδευμένος σε αλληλοαναφορές εκδοχές, την ίδια στιγμή που το αίμα μουσκεύει το πρόσωπό του. Η σκέψη του αναπαράγει σαν ηχώ τον κρότο του πυροβολισμού, αλλά αδυνατεί να διανοηθεί την τροχιά της σφαίρας και ποιο χέρι ήταν αυτό που τελικά πάτησε τη σκανδάλη. Ο ήρωας, έρμαιο μιας γλώσσας παράφρονος, βίαια αφοπλισμένης και διάτρητης, όπως το κρανίο του, μετέρχεται διάφορες διανοητικές υπεκφυγές προκειμένου να αποποιηθεί την ευθύνη του απονευσμένου. Αμετανόητος ακόμη και μέσα στον τάφο, τρέμει τη φρικτή στιγμή της διαύγειας και εκλιπαρεί για μια επιπλέον σφαίρα, ώστε να απαλλαγεί διά παντός από την επίγνωση του θανάτου του· αποζητά τη σφαίρα εκείνη που θα έδινε τη χαριστική βολή στη νεκρική μυρωδιά των σάπιων λουλουδιών και στο ξύλο ολόγουρά του.

Το «Όλα τα λάφια» είναι ένα από τα πιο γοητευτικά διηγήματα της συλλογής και διαθέτει τη μελιχρότητα ενός παραμυθιού, διαποτισμένου ωστόσο από πένθη. Ο αφηγητής αλιεύοντας μοτίβα από ένα διήγημα του Βιζυηνού επιχειρεί να συνομιλήσει μαζί του, τείνοντάς του μια γέφυρα από λέξεις. Η προσμονή αυτού του υπερβατικού ανταμώματος εντός της επικράτειας του γραπτού λόγου, αποτυπώνεται με λεπτοφυή εκφραστικά παίγνια. Ο αφηγητής καλεί τον Γέρο Μόσκο, διηγη-

ματογραφικό αποκύημα του Βιζυηνού, να τον συντροφεύσει στην αναδρομή του στα παιδικά του χρόνια και στις σελίδες ενός γαλάζιου βιβλίου με παραμύθια, όπου έλαβε χώρα η πρώτη γνωριμία του με τον συγγραφέα από τη Βιζύη. Επίμονες οι παροτρύνσεις του ήρωα προς τον Γέρο Μόσκο να έρθει ξανά κοντά του και να συρθεί, όπως άλλοτε, μέσα στις μέρες του, σαν «έρμα από θύμηση αφανέρωτη» και να σταθεί, ολόιδιος με τη μορφή του στις παλιές εικονογραφημένες σελίδες, «μπροστά απ' της μνήμης το τζάμι». «Πήγαινε, Γέρο Μόσκο, πήγαινε, σε λέξεις μονάχα σε στέλνω». Μάταιο όμως το προσκλητήριο. Διότι οι λέξεις μπορεί να μένουν, όμως οι μέρες φεύγουν και ο Γέρος Μόσκος, όπως και εκείνος που τον αποζητά, δεν δύναται να επιστρέψει σε έναν χρόνο φευγάτο, όταν ο ίδιος ήταν το παραμύθι ενός παιδιού. Και σε αυτό το παιδί, απαρηγόρητο τώρα επειδή ακριβώς μεγάλωσε, μοιάζει να απευθύνεται ο Γέρο Μόσκος, λέγοντάς του πως αδίκως περιμένει πίσω από το τζάμι να ξεκινήσει «το σμίξιμο το αλλόκοτο», γιατί το σμίξιμό τους σταμάτησε πριν από καιρό, «σώθηκε πια μέσα στις μέρες μας τις ξημερωμένες, παιδί μου, τις ανυπόμονες, τις γοργές». Ο ήρωας αναγκάζεται να υποταχθεί στη νομοτέλεια του χρόνου, αδυσώπητη ακόμα και για τα πλάσματα των λέξεων, και μεταστοιχειώνει αθύμως τη χιμαιρική του ικεσία σε ενήλικη διαπίστωση. Απευθυνόμενος με τη σειρά του στον ήρωα του παραμυθιού, ομολογεί: «Με λέξεις θυμάμαι, μέρες δικές μου ξημερωμένες που βράδισαν».

Ο Καβανόζης διαλέγεται σε μελαγχολικούς όσο και παραισθητικούς τόνους με όλα τα χαμένα που πενθεί. Η γλώσσα νοσταλγεί επιστρατεύοντας όλη τη λυρική της εκλέπτυνση, όμως δεν παραλείπει να συγκρατήσει τον απόηχο ενός γέλιου, που αντχεί υπόκωφα στο βάθος των λέξεων, περιεγλώντας με συμπάθεια τον λυγμό και το πάθος τους. Και είναι αυτή η ικανότητα της γραφής να αναγκάζεται με θερμή τις πιο αντιφατικές αποχρώσεις και τονικότητες, χάρη στην οποία σμιλεύονται στις σελίδες υπέροχα μνήματα για εκείνα τα μικρά και μεγάλα, που η ζωή μάς υποχρεώνει να κηδεύσουμε. Εν ολίγοις, η γραφή του Καβανόζη ασπείρει τόσο με όνειρα όσο και με εφιάλτες και ίσως γι' αυτό ο συγγραφέας επιλέγει να κλείσει τη συλλογή με έναν φαντασιοκόπο που περιδιαβάει στα σκοτάδια αναζητώντας φεγγάρια. Μπορεί οι δρόμοι που ανοίγονται μπροστά του μέσα στη νύχτα να ανήκουν στη ρυμοτομία του Κάτω Κόσμου, όμως εκείνος τους περπατά χαρισάμενος, με τη βεβαιότητα ότι στο τέλος των δρόμων ο κόρφος του θα γεμίσει από το φως όλων των πεταμένων φεγγαριών. Ενα φως αναγκαίο, αν μη τι άλλο, για να κατακυρωθεί το σκοτάδι. Τους ίδιους δρόμους παίρνει και ο Κώστας Καβανόζης στις σελίδες του, κάνοντας τη μνήμη να ανάψει για να φανεί η αφώτιστη όψη των διηγηματογραφικών του νοσταλγών. □

Η γραφή του Καβανόζη ασπείρει τόσο με όνειρα όσο και με εφιάλτες και ίσως γι' αυτό ο συγγραφέας επιλέγει να κλείσει τη συλλογή με έναν φαντασιοκόπο που περιδιαβάει στα σκοτάδια αναζητώντας φεγγάρια